

Et Par Oplysninger om Arbejdernes Deltagelse i Studentersamfundets Aftenundervisning.

Af

Cand. mag. H. L. Bisgaard.

Blandt de Institutioner, der i København tage Sigte paa Arbejdernes Oplysning, indtager »Studentersamfundets Aftenundervisning for Arbejdere« en fremragende Plads. Denne Institutions gode Formaal er nu saa almindeligt anerkendt, at et Par Oplysninger om, hvorledes og af hvem dens Undervisning benyttes, maaske turde gøre Regning paa almindelig Interesse.

Disse Oplysninger ere tilvejebragte paa Foranledning af Folketingsmand H. Trier, der kort før Jul 1896 anmodede »Universitetets statistiske Laboratorium« om at foretage en Bearbejdelse af et Materiale, indsamlet i Efteraaret 1896 og bestaaende af en Række Skemata, som indeholdt en Fortegnelse over dem, der havde meldt sig til den da begyndende Undervisning. Det er Resultatet af denne Bearbejdelse, der i korte Træk skal blive gengiven i det følgende.

Med Hensyn til selve Materialet maa det imidlertid erindres, at nogen fuldt gyldig Maalestok for Deltagelsen i Undervisningen kan det ikke siges at afgive. Det angaar som sagt dem, der have meldt sig til Del-

tagelse, ikke dem, der virkelig have deltaget, og, som rimeligt er, er Tallet paa de sidste større end Tallet paa de første. End mindre kan Materialet selvfølgelig give Oplysning om den Udholdenhed, Eleverne have udvist med Hensyn til den varige Deltagelse i Undervisningen. Alligevel maa det vistnok, saaledes som det foreligger, siges at give Udtryk for den Trang til Kundskab og intellektuel Uddannelse, der rører sig i den københavnske Arbejderverden. Derfor turde det trods Manglerne lønne sig at studere det nærmere.

Det indeholder først og fremmest Oplysning om Deltagernes Køn, idet det er delt i to Dele, den ene omfattende Mænd, i et Antal af 995, den anden Kvinder, tilsammen 549. Dernæst oplyser det om Alder, Livsstilling og Fødested, samt om de Undervisningsfag, Deltagerne søgte, og endelig giver det Oplysning om, i hvilke Tilfælde Undervisningen var en Fortsættelse af tidligere Halvaars.

Det er da et ret broget Billede, der her kommer frem. Saa godt som alle Haandværksfag ere repræsenterede og alle Aldre lige fra 15 Aar til højt op i 50'erne, ligesom ogsaa, hvad Fødestederne angaar, ikke alene Landets forskellige Dele, men ogsaa flere fremmede Lande have maattet afgive Deltagere. Selvfølgelig har man dog ikke kunnet forfølge alle de enkelte Elementer i denne Mangfoldighed, men har maattet samle dem indenfor større Rammer: Aldrene i 5- eller 10 Aarsgrupper og Erhvervene i Grupper efter deres faglige eller sociale Karaktermærker, ligesom man ogsaa med Hensyn til Fødesteder har nøjedes med en Inddeling efter større Omraader. Til Gengæld har man saa for at faa en Maalestok for Deltagelsen paa alle Punkter

sammenholdt Resultaterne af Undersøgelsen med Resultaterne af Folketællingen for København og Frederiksberg*).

Hvad nu først Deltagelsen efter Alder angaar, kan det bemærkes, at 16 Aars Alderen af Aftenundervisningens Ledere er sat som Minimumsgrænse — en Grænse, som kun i et Par Tilfælde er overtraadt. Medregnes disse i Gruppen 16—20 Aar faas følgende Tabel over Deltagelsen efter Alder**):

*) Se Statistiske Oplysninger om København og Frederiksberg, København 1896, og Tabelværk til Københavns Statistik Nr. 10, København 1892. At man har taget det sidste Værk med og ikke blot har holdt sig til det førstnævnte, skyldes den Omstændighed, at Værket af 1896 ikke er tilstrækkeligt specialiseret og navnlig ikke deler Erhvervene i saa snævre, bestemt afgrænsede Grupper, som udkræves til en Sammenligning i det enkelte. Tallene komme derved til at lide af nogle Mangler. Hvor man sammenligner med Oversigten for 1895 bliver det ikke helt ensartede Befolkningsgrupper, der sammenlignes (Materialets »Arbejdere« overfor den hele Befolkning f. Ex.), og hvor man sammenligner med Tabelværket for 1890, har man kun med Københavns Arbejdere at gøre, medens Materialet tillige spænder over Frederiksbergs. Naar man dog har ment at kunne bruge disse Sammenligninger, er det, fordi det ikke gælder om at finde en nøjagtig Maalestok for den Udstrækning, hvori Arbejderne deltog i Aftenundervisningen, men kun om at naa et vist Udtryk for det Forhold, der er imellem de forskellige Grupperes Deltagelse. I saa Henseende har man da fundet de nævnte Sammenligninger fyldestgørende.

**) For at undgaa Opremsningen af alt for mange Tal har man i denne saa vel som i de følgende Tabeller undladt at nævne de absolute Tal, som de ovennævnte Tabelværker opvise, og nøjedes med at nævne den Procentdel af disse, som de til Undervisningen indmeldte Deltagere udgøre. Det vil imidlertid være saare let at prøve disse Forholdstals Rigtighed.

	Mænd		Kvinder	
	Indmeldte	I pCt. af Folketallet 1895	Indmeldte	I pCt. af Folketallet 1895
16—19 Aar	304	2,6	237	1,6
20—24 —	268	1,7	154	0,8
25—29 —	161	1,1	70	0,4
30—39 —	167	0,6	63	0,2
40—59 —	57	0,2	16	0,04
16—59 Aar	957 ^{*)}	0,9	530 ^{*)}	0,4

Hvad der ved disse Tal først falder i Øjnene er den store Forskel, der er paa Mænds og Kvinders Deltagelse i Undervisningen, idet de førstes saa vel absolut som relativt er ca. 100 pCt. større end de sidstes. Bortset herfra er Resultatet imidlertid omtrent som man kunde vente sig det: Deltagelsen er størst i de yngre Aldersaar og bliver mindre og mindre, efterhaanden som Alderen tager til. Mærkelig er dog maaske ogsaa Forskellen mellem de to første Aldersklasser. For Mændenes Vedkommende er den saa meget mærkeligere, som man jo i 4-Aaret, fra 16 til 19-Aars Alderen, saa godt som udelukkende har med Lærlinge at gøre. Det store Procenttal for disse Aar er da et ret glædeligt Tegn paa, hvor stærkt Trangen til mere Oplysning allerede nu gør sig gældende. Om Springet fra 2,6 til 1,7 pCt. til Gengæld skulde være

*) De Deltagere, hvis Alder ikke findes angiven i Skemaerne, er holdte udenfor.

et Tegn paa, at Interessen hurtig slappes, eller om der her skulde være Tale om Momenter som Bortrejse eller lignende, kan naturligvis ikke afgøres; dog vil maaske den senere Undersøgelse give os nogle Data i Hænde til en klarere Bedømmelse heraf.

Hvad Kvinderne angaar, maa man erindre, at Ægteskabet lægger langt større Hindringer i Vejen for deres end for Mændenes Deltagelse i Undervisningen. Hvis man gaar ud fra, at de indmeldte Kvinder ere ugifte — en Antagelse, hvori man næppe fejler ret meget — og sammenligner deres Antal med Tallet paa de ugifte Kvinder i København og paa Frederiksberg i 1895, forandres da ogsaa Forholdet en Del. I Stedet for de ovenfor anførte Procenttal faar man nemlig saa følgende:

16—20 Aar.....	1,7 pCt.
20—24 —	1,0 —
25—29 —	0,7 —
30—39 —	0,6 —
40—59 —	0,2 —
<hr/>	
16—59 Aar.....	0,9 pCt.

For hele Gruppen 16—59 Aar bliver endda Forholdstallet nu det samme som for Mændenes Vedkommende. At der i de yngre Aldersklasser bliver nogen Forskel tilbage, kunde dog tyde paa, at Interessen for Undervisningen endnu ikke er vakt hos Kvinderne i saa høj Grad som hos Mændene.

Anstilles med Hensyn til Erhverv en lignende foreløbig Undersøgelse som nys for Alderens Vedkommende, kan man samle Resultaterne deraf i følgende Tal:

	Ialt	eller Af det hele Antal
For Mænd		
Ikke faglærte Arbejdere.....	184	18,5 pCt.
Faglærte Arbejdere.....	628	63,1 —
Handelsfolk.....	70	7,0 —
Andre og uangivne Erhverv.....	113	11,4 —
For Kvinder		
Syersker.....	196	35,7 pCt.
Fabriksarbejdersker.....	38	6,9 —
Ansatte i Forretning.....	66	12,0 —
Tyende.....	35	6,4 —
Andre og uangivne Erhverv*).....	214	39,0 —

Det er imidlertid klart, at disse Tal betragtede for sig selv ikke sige ret meget. De fortælle ganske vist, i hvilke Dele af Arbejderstanden Aftenundervisningen især henter sine Deltagere; men de sige os ikke, hvorledes det forholder sig med Trangen til Undervisning i disse forskellige Dele. Dette kunde man kun faa at vide ved ogsaa her at anstille en Sammenligning med tilsvarende Tal fra Folketællingen. En saadan kan imidlertid ikke foretages helt nøjagtigt, da man ikke af Tabelværket kan udplukke og gruppere Erhvervene saaledes, at de komme til at svare til Opgivelserne paa Skemaerne — i alt Fald ikke,

*) Herunder er indbefattet Gifte, Enker, Fraskilte, samt Kvinder, der ere opgivne som værende hjemme.

naar man tager Erhvervene i saa rummelige Grupper som her. Kun rent tilnærmelsesvis og raat kan en Sammenligning foretages, og det endda, hvad Mændene angaar, kun for de to førstnævnte Grupper Vedkommende. Her har man for de ikke faglærte Arbejdere taget det Antal af Arbejdsmænd, der findes opgivet i Tabelværket for 1890 S. 116, nemlig 7965. Sammenlignes dette Tal med Antallet af de ligestillede Arbejdere, der havde meldt sig til Undervisningen — ialt 184 — finder man, at det sidste Tal udgør 2,33 pCt. af det første. Hvad de faglærte Arbejdere angaar, har man valgt en bestemt Række nogenlunde skarpt afgrænsede Erhverv, der i Skemaerne er repræsenterede med 416 Personer, medens det samlede Antal herhen hørende Arbejdere i Tabelværket findes opgivet til 18,213, af hvilke 416 udgør omtrent 2,28 pCt. Herefter skulde altsaa Trangen til Oplysning være omtrent ens i de to Grupper, hvad der unægtelig overrasker. Ikke desto mindre vil man finde dette Resultat bekræftet paa flere Steder i det følgende.

For Kvinderne finder man i Tabelværket for 1890 opført følgende Tal:

Syersker	10,243
Arbejdende i Industrien	3,046
Ved Handelen	1,542
Tyende	17,957

Sammenstilles disse Tal med de ovenfor nævnte, ses det, at Syerskerne ved Undervisningen er repræsenterede med 1,9, de i Industrien arbejdende med 1,2, de ved Handelen ansatte med 4,3 og Tyendet med 1,2 pCt. — altsaa som Fabrikarbejderskerne. For saa vidt disse Tal opfattes som Udtryk for den Trang til

Undervisning, der rører sig i de forskellige Erhvervsgrupper, maa det imidlertid erindres, at bl. a. Mangel paa Tid kan gøre sig mere eller mindre stærkt gældende, og at dette Moment vistnok særlig for Tyendets Vedkommende har bidraget til at gøre Procenten saa lille, som den er.

Med Hensyn til Fordelingen efter Fødesteder maa det først bemærkes, at Angivelse af Fødested mangler for en ikke ringe Del af Deltagerne. Denne Del har man derfor maattet udelade. Sammenligner man Resten med Befolkningens Fordeling efter Fødested i 1895, faar man følgende lille Oversigt:

Fødte i	Mænd			Kvinder		
	Indmeldte	Procent af indmeldte	Folketallet 1895 i pCt. efter Fødested	Indmeldte	Procent af indmeldte	Folketallet 1895 i pCt. efter Fødested
København.....	323	44	55	285	66	52
Købstæderne ...	157	21	14	75	17	16
Landdistrikterne	165	23	25	49	11	24
Sverig.....	50	7	3	14	3	5
Tyskland.....	22	3	2	3	1	2
Andre Lande...	17	1	1	7	2	1
Ialt...	734	100	100	433	100	100

Herefter ser det altsaa ud, som om de i Købstæderne fødte afgive det forholdsvis største Kontingent til Undervisningen, og det baade hvad Mænd og Kvinder angaar. For Mændenes Vedkommende synes Landdistrikterne nok saa stærkt repræsenterede som København, medens det omvendte er Tilfældet hos

Kvinderne. Her synes endda Landdistrikterne at være temmelig svagt repræsenterede ved Undervisningen, hvad der sandsynligvis stemmer ganske godt med de faktiske Forhold. Af Udlændinge synes Svenskerne — særlig Mænd — at tage ret livlig Del i Undervisningen. De øvrige Lande er repræsenterede ved saa smaa Tal, at der ikke lader sig uddrage nogen Slutning af disse.

Spørges der nu, hvilken Undervisning der søgtes, vil følgende lille Tavle give Oplysning herom. (Det bemærkes, at Foredragsfag og lign. foreløbig er ladet ude af Betragtning):

	Mænd	Kvinder
Skønskrivning	246	174
Retskrivning.....	192	74
Dansk Stil	13	8
Regning	265	54
Bogføring.....	88	74
Tysk	343	181
Engelsk.....	280	162
Mathematik	54	3
Fransk	39	15
Gymnastik	106	69
Ialt...	1626	814

Hvad der her strax springer i Øjnene er de store Tal, hvormed Tysk og Engelsk optræder. Tysk er baade for Mænds og Kvinders Vedkommende det Fag, der er stærkest søgt. Dette er let forklarligt, naar Talen er om Mændene. Tanken om Udenlandsrejser

ligger aabenbart bag, lige saa vel som Tanken om Udvandring rimeligvis ligger bagved den stærke Tilgang til Engelsk. Mindre let forklarligt er Forholdet derimod for Kvindernes Vedkommende. At det blotte Ønske om en højere Uddannelse her spiller en Rolle, vilde det muligvis være uretfærdigt at betvivle; nok saa sandsynligt er det imidlertid, at Ønsket om ved Kendskabet til de to Sprog at kunne opnaa en Livsstilling (Kontor- og Butikspladser o. l.), der anses for »pænere« end den alt naaede, er den mest fremtrædende Aarsag til den store Tilgang her. Derpaa kunde det ogsaa tyde, at Skønskrivning er det Fag, der, hvad Tilgang angaar, kommer de to Sprog nærmest, og at Bogføring møder op med næsten det samme Antal kvindelige som mandlige Deltagere, skønt Forholdet mellem Mænds og Kvinders Deltagelse i Undervisningen ellers er som 2 : 1. Ejendommeligt er det at se, hvor lille en Tiltrækning Regning øver paa Kvinderne. Hvis det er rigtigt, at Ønsket om at komme til Handelen ligger til Grund for Kvindernes Deltagelse i Undervisningen, skulde man jo egentlig ogsaa have ventet sig en større Tilgang her.

At de elementære Fag søges saa stærkt af Mændene, som de gør, kan næppe opfattes som andet end et glædeligt Vidnesbyrd om, hvor levende Arbejdernes Trang er til en videre Uddannelse end den, de have kunnet erhverve sig som Børn. Til de 9 egentlige Undervisningsfag (5: de nævnte, fraegnet Gymnastik) er der ialt indløbet 1520 Begæringer om Undervisning, og af disse gaa de 716 eller 47 pCt. af det hele Antal ud paa Undervisning i de fire første Fag, (for Kvinderne er de tilsvarende Tal 745 og 310 eller

41 pCt.). Her maa endda bemærkes den næsten forsvindende Tilgang, som bliver Faget »dansk Stil« til Del. De tre egentlig elementære Fag, Skønskrivning, Retskrivning og Regning, søges da under et af over 700 Mænd og 300 Kvinder i de mest forskellige Aldersaar.

For ikke at opstille for mange Tabeller skal det blot med Hensyn til Fortsættelsen af tidligere Halvaars Undervisning nævnes, at en saadan Fortsættelse saa godt som kun finder Sted ved Undervisningen i Tysk og Engelsk. Medens de elementære Fag kun møde op med ganske enkelte »Fortsættere«, og Fransk, som efter de to andre Sprog er det Fag, hvori Undervisningen hyppigst ønskes fortsat, ialt kan stille med 10 (der alle er Mænd), er der 77 Mænd og 36 Kvinder, der ville fortsætte en tidligere paabegyndt Undervisning i Tysk, medens 56 Mænd og 33 Kvinder fornye Forsøget paa at lære Engelsk. Det væsentligste Udgangspunkt for Bedømmelsen af disse Tal, saa vel som for Sammenligningen mellem de mandlige og kvindelige Deltageres Udholdenhed paa dette Punkt, mangler man rigtignok, da man ikke kender Deltagelsen i det foregaaende Halvaar. Men i Sammenligning med de andre Fag viser Engelsk og Tysk sig dog ogsaa her som de Fag, der i størst Udstrækning formaa at holde Arbejdernes Interesse fangen.

Om den Iver, hvormed Tilbudet om Undervisning toges til Følge, vidner ogsaa den hyppige Sammensætning af to eller flere Undervisningsfag. Ogsaa paa dette Punkt vise Mændene sig adskilligt ivrigere end Kvinderne. Medens kun 14 af disse have vovet sig saa vidt som til 3 Fag ad Gangen, hvoriblandt tilmed

Gymnastik næsten stadig findes, have 75 af de mandlige Deltagere søgt Undervisning i 3 Fag, 8 i 4 og 3 endda i 5, hvoriblandt dog ogsaa Gymnastik. 482 Mænd og 182 Kvinder, 5: henholdsvis 48 og 33 pCt. af det hele Antal have kombineret 2 Fag.

Ogsaa den Maade, hvorpaa Fagene sammensættes i denne mere komplicerede Undervisning, giver ret interessante Vink om, hvad det er Arbejderne ønske at lære. Mærkeligt nok er det at se, i hvor faa Tilfælde Skønskrivning og Retskrivning forbindes med hinanden. Hvor der er Sammensætning af to Fag, optræde de hos Mændene kun sammen i 17 Tilfælde, hvortil saa kommer nogle faa, i hvilke de findes kombinerede med et tredje eller fjerde Fag. Det synes, at Arbejderne sky for megen Skrivning paa en Gang, hvad der i og for sig ogsaa er let forklarligt. Hyppigst findes de omtalte Fag forenede med Tysk og Engelsk, mest dog med Regning. Dette Fag er overhovedet det, der oftest slaas sammen med andre, og da som nævnt sædvanligt med andre elementære Fag. Med Skønskrivning alene er det forenet i 88, med Retskrivning i 81 Tilfælde, desuden er det 37 Gange slaet sammen med to eller flere Fag, hvoriblandt som oftest et af de to nævnte. Ogsaa med Tysk og Engelsk er det ret hyppigt sammensat, mindre med andre Fag. Ialt er det kombineret med andre Fag i over 200 Tilfælde. Ogsaa Tysk og Engelsk optræder ret hyppigt som Dubletter, sjældent dog sammen. Kun i en 20—30 Tilfælde findes de forenede.

De Fag, der mindst af alle ses sammensatte med andre, ere Mathematik og Fransk. Heller ikke Bogføring

kombineres gjerne med andre. Hyppigst — i 17 Tilfælde — findes det forenet med Tysk.

Man kan i denne Kombinerings af Undervisningsfag tydeligt spore, hvor liden Beregning der hos Mændene findes bag Ønsket om at lære noget. Afset fra Tysk og Engelsk — og maaske Bogføring — søge de Undervisningen for dennes egen Skyld. Lige saa tydeligt sporer man samtidig med Trangen til Afvexling en vis Sky for altfor megen aandelig Anstrængelse paa en Gang.

Hos Kvinderne findes som allerede antydet forholdsvis sjældnere flere Fag forenede. Her er det Skønskrivning, der spiller den mest fremtrædende Rolle som Dublet. Hyppigst kombineres det med Regning, Tysk og Engelsk. Efter det følger Tysk, der foruden med Skønskrivning kombineres med Retskrivning, Bogføring og Regning. Ogsaa Engelsk findes forbundet med andre Fag; men altsammen er det i det smaa. Skønskrivning f. Ex. findes ialt kun i 70 Tilfælde kombineret med anden Undervisning.

Hvad Foredragsfag og andre udenfor de nævnte, paa Skemaerne opførte Fag angaar, kan det nævnes, at til Fysik, Kemi og Astronomi, havde der ialt meldt sig ca. 45 Deltagere, hvoraf 4 Kvinder. Det Fag, som kom disse nærmest, var Samfundslære, til hvilket der havde meldt sig nogle og tyve Deltagere, hvoriblandt 3 kvindelige. Endelig havde enkelte meldt sig til geometrisk Tegning, Lovkundskab, Naturhistorie, Geografi, Literaturhistorie osv. osv.

Det er før nævnt, hvilke Aldersklasser der søge Undervisningen, og det vil af den anførte Oversigt (Side 31) ses, at der findes Deltagere i alle Aldre fra

15 til henimod de 60. Det vil nu være at undersøge, hvilken Undervisning der søges i de forskellige Aldersaar. For ikke at faa for mange Tal at operere med har man da udregnet Gennemsnitsalderen for Deltagerne i Undervisningen i de forskellige Fag og kan derved opstille følgende lille Tabel over Gennemsnitsalderen*):

	For Mænd	For Kvinder
Skønskrivning	26,5 Aar	23,8 Aar
Retskrivning.....	27,7 —	23,6 —
Regning	27,3 —	
Tysk	22,9 —	22,6 —
Engelsk.....	23,4 —	22,6 —
Gymnastik	20,3 —	
Samtlige Fag...	25,0 Aar	22,6 Aar

Det vil ses, at Gennemsnitsalderen for Kvinder er lavere end for Mænd, hvad der i og for sig er ganske naturligt, idet Ægteskab vil holde de ældre Kvinder borte fra en mere almindelig Deltagelse i Undervisningen, og maaske allerede vil fremgaa af den Side 31 opstillede Tabel med dens Sammenhobning af kvindelige Deltagere i de to første Aldersklasser. Hvad der iøvrigt interesserer ved de her fremsatte Tal er deres

*) At en Del af Fagene her ere udeladte, har sin Grund i, at de, som Tavlen Side 36 viser, ere søgte af saa faa, at en Udregning af Gennemsnitsalderen bliver unyttig eller misvisende.

Tydeliggørelse af, at de tre rent elementære Fag søges saa forholdsvis stærkt af de ældre blandt Deltagerne. Man synes at kunne se, hvorledes Følelsen af, at det skorter her — samt Trangen til at faa Mangelen afhjulpen — baade hos Mænd og Kvinder gør sig stærkest gældende i den modne Alder; (for Kvindernes Vedkommende indtager rigtignok Regning en Særstilling). Kun Bogføring kommer hos Mændene op i Højde med de almindelige Skolefag, ligesom ogsaa Mathematiken er højere oppe end Gennemsnittet for alle Fag under et. Hvad Sprogene angaar, komme de hos Mændene nederst i Rækken, hvad der passer godt med den før udtalte Formodning, at det er Lysten til at rejse, der her træder os i Møde. Heller ikke hos Kvinderne er de synderligt højt oppe, om end i Højde med det almindelige Gennemsnit, og der er ikke saa megen Forskel paa Gennemsnitsalderen her og Gennemsnitsalderen ved Bogføring og Regning, der begge er mellem dem, der søges blandt de yngste blandt Kvinderne, hvad der atter synes at tyde paa dels Forbindelsen mellem disse Fag, dels paa det før omtalte Øjemed med Undervisningen for Kvindernes Vedkommende.

Forøvrigt er det forunderligt at se, i hvor høj en Alder man endnu kan træffe Deltagere. Som angivet Side 31 findes der af Deltagere over 40 Aar 57 Mænd og 16 Kvinder. Af disse havde oven i Købet den største Del af Mændene meldt sig til flere end et Fag — tilsammen havde de indgivet ca. 90 Begæringer om Undervisning, altsaa ikke saa meget langt fra 2 hver. Ogsaa i disse Aldersaar er det Ønsket om den mere elementære Færdighed, der er fremtrædende.

Særlig ønskes Skønskrivning og Regning; men ogsaa Sprog og — for Mændenes Vedkommende — Bogføring forlangtes; og at det ikke er blot fromme Ønsker, der lægger sig for Dagen her, men virkelig energiske Forsøg paa at lære noget, ses af, at henved en halv Snes af Mændene og et Par af Kvinderne i disse Aldre fortsatte en tidligere paabegyndt Undervisning. Naar man tager i Betænkning, at disse Mennesker sædvanlig slide Skolebænken efter en lang Dags Arbejde, kan man virkelig ikke nægte dem sin Respekt.

I Forbindelse hermed kan anføres, at den ældste af de mandlige Deltagere var 58 Aar, og den ældste af de kvindelige 57. Begge disse havde meldt sig til Skønskrivning.

Ved Undersøgelsen af Erhvervenes Fordeling paa de forskellige Undervisningsfag skal man her nøjes med at opstille den Side 33 brugte Sondring mellem de vigtigste Erhvervsklasser. Herefter stillede Fordelingen sig saaledes: (se omstaaende Tabel):

Man faar her ganske det samme Indtryk som efter de foregaaende Oversigter. Kun viser der sig nu tydeligere end før en bestemt Hensigt bag Ønsket om at lære Sprog. Man vil bemærke, at, medens hos de ikke faglærte Arbejdere Engelsk (Udvandring?) har Overvægten over Tysk, og begge staa et godt Stykke under Fag som Skønskrivning og Regning, saa komme hos de faglærte Arbejdere Tysk og Engelsk i første Række, og navnlig rager Tysk langt op over de øvrige Fag. Her er det øjensynligt, at Tanken om Udvandring og — især — Tanken om Rejser i det evropæiske Udland er en væsentlig Drivfjeder til at søge Undervisning i Sprog. Herpaa tyder det ogsaa, at Fransk,

	Ikke faglærte Arbejdere	Faglærte Arbejdere	Handelsfolk	Andre og uangivne Erhverv	Mandlige Deltagere tilsammen
Skønskrivning	62	135	12	37	246
Retskrivning	41	116	4	31	192
Dansk Stil	1	9	2	3	13
Regning	81	138	9	37	265
Bogføring	12	50	14	12	88
Tysk	43	224	32	44	343
Engelsk	49	149	34	48	280
Mathematik	3	42	2	7	54
Fransk	3	25	6	5	39
Ialt....	295	888	113	224	1520

skønt overhovedet grumme lidt søgt, dog af de egentlige Haandværkere søges i forholdsvis meget større Grad end af Arbejdsmændene. At det samme gælder Mathematik har selvfølgelig en anden Aarsag, men er iøvrigt let forklarligt.

Ogsaa for Handelsfolk er Fordelingen af Undervisningsfag naturlig. Det er Skønskrivning, Bogholderi, Tysk og Engelsk, der er de fremtrædende. Ganske særlig for disse Menneskers Vedkommende kan man dog ikke undlade at beklage, at dansk Stil saa fuldstændigt forbigaas. Dette Fag burde netop her af forskellige Grunde have været det mest søgte.

Gaar man for de faglærte Arbejders Vedkommende lidt mere i det enkelte, viser det sig, at Smede især have ønsket Engelsk og Tysk, idet henholdsvis 46 og 43 have meldt sig til Undervisning heri, medens

det Fag, der kommer disse nærmest, Regning, kun havde en Tilgang af 29. Ejendommeligt for Smedene er den store Tilgang til Mathematik, idet dette Fag søgtes af 25 Smede, medens det ialt kun søgtes af 54 Mænd. Hos Snedkerne er Tysk (41) og Regning (37) de foretrukne Fag, hos Murerne Regning (14) og Retskrivning (10). Skræderne have foretrukket Skønskrivning, Tysk og Regning (forlangt henholdsvis af 29, 27 og 26), medens Engelsk hos dem har spillet en forholdsvis ringe Rolle, idet kun 12 har søgt Undervisning heri. Hos Skomagerne staar det til paa samme Maade, dog saaledes, at Retskrivning her gaar forud for Regning. Bogtrykkerne koncentrere deres Interesse paa Tysk og Engelsk (28 og 15), medens Cigararbejdere og Bogbindere have sat Tysk og Skønskrivning højest. De øvrige Fag ere repræsenterede i saa ringe en Grad, at det ikke lønner sig at nævne dem.

Sammenstilles Slutningstallene med de foran, S. 33 anførte Tal for samtlige Deltagere, faar man følgende Resultat:

	Samlet Antal Deltagere	Samlet Antal Begæringer	Antal Fag for hver Deltager
Ikke faglærte	184	295	1,6
Faglærte	628	888	1,4
Handelsfolk	70	113	1,6
Andre og uangivne	113	224	2
Tilsammen...	995	1520	1,5

Ogsaa her bekræfter sig i Hovedtrækkene, hvad der er fremsat i det foregaaende. Ogsaa her ses det,

at Arbejdsmændene søge Undervisningen nok saa ivrigt som de faglærte Arbejdere. Medens der paa hver af disse kommer 1,4 Fag, møde Arbejdsmændene hver med 1,6. Handelsfolk ere jo kun svagt repræsenterede. Dog er dette naturligt nok. De egentlige Handelsfolk ville, for saa vidt de overhovedet søge Undervisning, søge denne andet Steds, og Detaljhandlere — af hvilke der ialt kun er stillet 17 Anmodninger om Undervisning — have næppe Tid til at deltage i større Udstrækning.

Bruger man ogsaa for Kvindernes Vedkommende den Side 33 anvendte Inddeling, kan man her opstille følgende Tabel:

	Syersker	Fabrik- arbejdere	Ansatte i Forretning	Tyende	Andre og uangivne Erhverv	Kvindelige Deltagere tilsammen
Skønskrivning ..	73	11	16	6	68	174
Retskrivning....	34	7	6	5	22	74
Dansk Stil	5	»	»	»	3	8
Regning	21	4	3	4	22	54
Bogføring	23	5	14	5	27	74
Tysk	66	13	24	5	73	181
Engelsk	54	12	22	16	58	162
Matematik.....	1	1	»	»	1	3
Fransk.....	5	»	2	»	8	15
Ialt...	282	53	87	41	282	745

Som man ser have Syerskerne i særlig Grad kastet sig over Skønskrivning. Medens der ialt af Syersker

er stillet 5 Gange saa mange Begæringer om Undervisning som af Fabriksarbejdersker og 3 Gange saa mange som af de i Forretning ansatte Kvinder, har der til Undervisning i Skønskrivning af Syersker meldt sig næsten 7 Gange saa mange som af de førstnævnte og $4\frac{1}{2}$ Gang saa mange som af de sidstnævnte andre kvindelige Arbejdere. Iøvrigt vil man se, at Fordelingen er nogenlunde ensartet, og at der ved denne Sammenstilling af Erhverv og Undervisningsfag ikke fremkommer noget særligt nyt ud over, hvad der er sagt i det foregaaende. Mærkes bør dog Tyendets forholdsvis store Tilgang til Engelsk. Muligvis spiller Tanken om Udvandring her en Rolle.

Sammenstilles ogsaa her Slutningstallene med de Side 33 anførte Tal faas følgende Resultat:

	Samlet Antal Deltagere	Samlet Antal Begæringer	Antal Fag pr. Deltager
Syersker	196	282	1,4
Fabriksarbejdersker	38	53	1,4
Ansatte i Forretning	66	87	1,3
Tyende	35	41	1,2
Andre og uangivne	214	282	1,3
Tilsammen...	549	745	1,4

Syersker og Fabriksarbejdersker synes altsaa at være dem, der tager størst, Tyendet den Klasse, der tager mindst Del i Undervisningen. Sammenligner man de to Tabeller for Mænd og Kvinder, bekræfter det sig atter her, at de sidstes Deltagelse er mindre

end de førstes. Medens Mændene i Gennemsnit søge Undervisning i (lidt over) 1,5 Fag, naa Kvinderne kun til gennemsnitlig 1,4 — eller rettere 1,35.

Med Hensyn til Fortsættelsen af tidligere paabegyndt Undervisning skal det blot bemærkes, at baade blandt Mænd og Kvinder er det de ved Handelen ansatte, der holder bedst ud. Dette er ogsaa ganske naturligt, da Arbejdet ved Undervisningen maa falde disse Mennesker lettere, end det falder de egentlige Arbejdere.

Der er endnu ved Laboratoriets Behandling af Materialet foretaget en Undersøgelse af, i hvilken Udstrækning hvert enkelt Haandværksfag deltager i Undervisningen, samt i hvilken Alder de forskellige Erhverv afgive de fleste Deltagere. For imidlertid ikke at gøre nærværende Artikkel mere omfangsrig end højst nødvendigt, skal man blot her anføre enkelte Data, som antages tilstrækkelige til at karakterisere Forholdene.

Det viser sig da, at Bogtrykkerne af alle Københavns Arbejdere ere de, der forholdsvis mest søge Undervisningen, idet Antallet af indmeldte Deltagere af dette Fag i Sammenligning med Antallet af Bogtrykkere efter den københavnske Folketælling var 4,2 pCt.*) Efter dem følge Skræderne med 3,9 pCt. og Skomagerne med 3,8 pCt. Bogbinderne ere repræsenterede med 2,8, Cigararbejderne med 2,2 pCt. Af

*) Det er maaske ikke overflødig atter her at gøre opmærksom paa, at det Tabelværk, der her er bragt til Sammenligning, kun omfatter København (1890), medens Aftenundervisningens Deltagere selvfølgelig ogsaa kommer fra Nabokommunerne — især Frederiksberg. Forholdet mellem de forskellige Fag er dog vistnok temmelig rigtigt gengivet.

de øvrige større Haandværksfag naar intet 2 pCt. Murerne ere endogsaa saa langt nede som paa 0,8. Denne Skala er ret betegnende for de forskellige Fags Intelligens og deres dermed sammenhængende Trang til forøget Oplysning. Navnlig er det ganske karakteristisk, at Bogtrykkerne staa højest og Murerne lavest; og det er navnlig ikke smigrende for de sidstnævnte, at Arbejdsmændene, som før nævnt, deltage i Undervisningen med 2,3 pCt. af deres hele Antal, medens Murerne ikke en Gang have bragt det op til 1 pCt. At et Fag som Bagernes møder op med lidt over 1 pCt., er i Sammenligning med Murerne al Ære værd, naar man tager i Betragtning de Forhold, hvorunder Bagerne arbejde.

Hvad angaar Fordelingen paa Aldersklasser, viser det sig som før nævnt, at de yngre Aldersklasser ere stærkest repræsenterede. Kun ganske faa Data skulle hidsættes. Af de indmeldte Skomagersvende var omtrent Halvdelen i Alderen 18—24 Aar, og lidt over en Tredjedel (36 pCt.) i Alderen 25—34, hvorefter Tallet synker brat. Skræderne have i den førstnævnte Aldersklasse 56 pCt., i den næste kun 15. Bogtrykkerne høre til dem, der begynde tidligst; ikke mindre end 36 pCt. af de indmeldte Bogtrykkere vare under 18 Aar, og 50 pCt. vare mellem 18 og 24; til Gengæld høre de ogsaa tidligst op; der fandtes nemlig ialt kun 3 Bogtrykkere over 30 Aar. Arbejdsmændene ere af alle de indmeldte de, der holde længst ud; endnu i Aldersklasserne 35—44 og 45—54 Aar, hvor Haandværkerne, tagne under et, kun møde med 7,5 og 2 pCt. af deres samlede Antal, møde Arbejdsmændene med henholdsvis 10 og 7 pCt. Ogsaa her have altsaa

Arbejdsmændene vist sig som de ivrigste blandt Deltagerne. Man kan virkelig ikke nægte dem sin Respekt.

For Kvindernes Vedkommende vil det med Hensyn til de forskellige Erhvervs Deltagelse i Undervisningen være unyttigt at gaa mere i det enkelte, end sket er Side 34. Hvad angaar Fordelingen mellem Alder og Erhverv, skal det blot anføres, at det ogsaa her viser sig, at Deltagelsen er størst, hvor Alderen er lavest, og at dette gælder her i endnu større Grad end hos Mændene.
